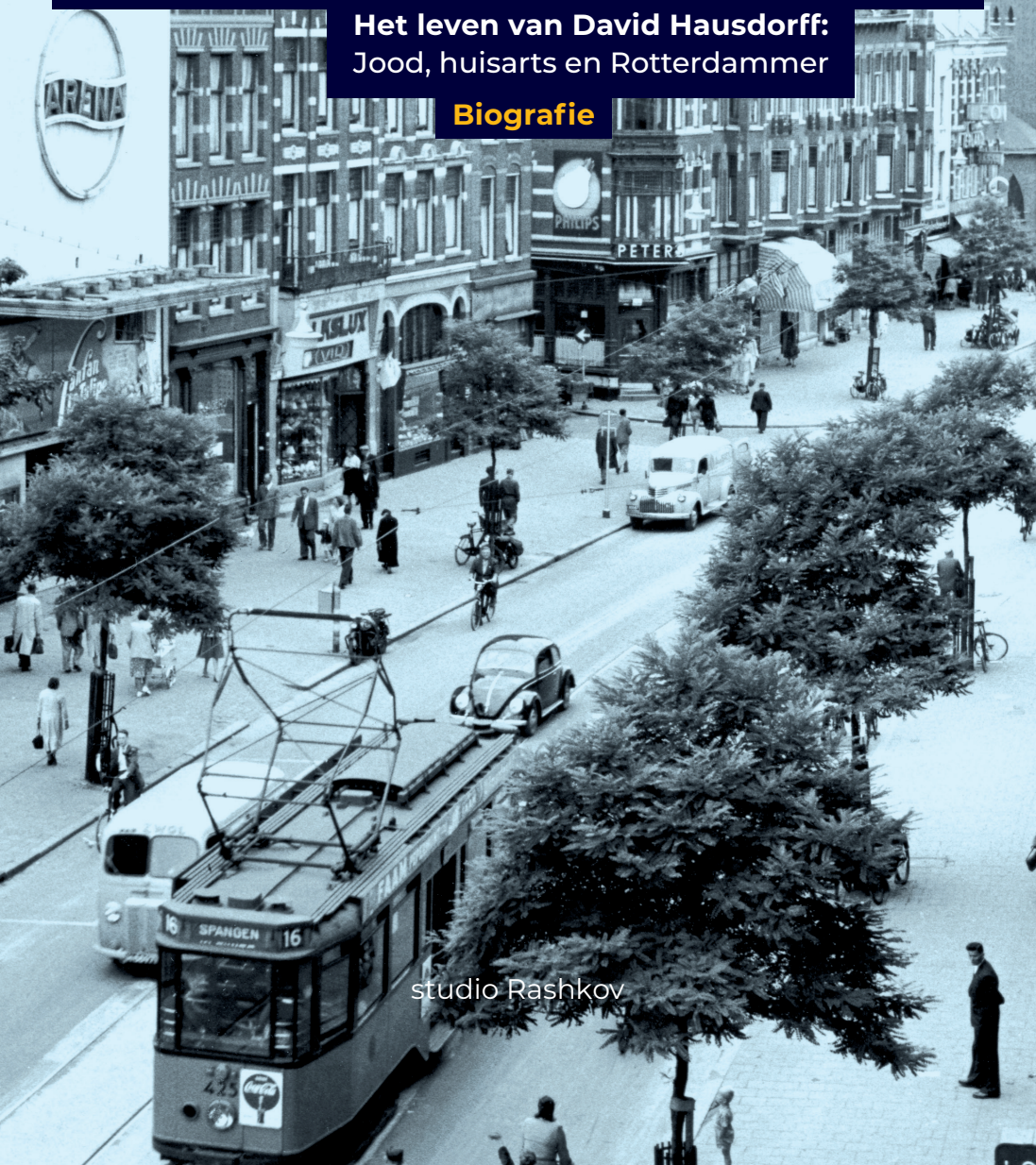

Trix van Bennekom

Halte Hausdorff

Het leven van David Hausdorff:
Jood, huisarts en Rotterdammer

Biografie

studio Rashkov

Halte Hausdorff

Trix van Bennekom

Halte Hausdorff

Het leven van David Hausdorff:
Jood, huisarts en Rotterdammer

Biografie

studio Rashkov

Halte Hausdorff
Het leven van David Hausdorff:
Jood, huisarts en Rotterdammer

© 2024 Trix van Bennekom / studio Rashkov, Rotterdam

Omslagontwerp en vormgeving binnenwerk: *Delian Rashkov,
Pressure Line, Rotterdam*

Redactie: *Chris Buitendijk*

Foto auteur: *Felicia Schütte Portrait*

Foto omslag: *JFH Roovers, Uitgeverij Voet, West-Kruiskade 1952*

Druk: *New Energy Printing, Vianen*

ISBN 9789083320434

NUR 320 / 681

studio Rashkov
www.studiorashkov.com

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk, fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Voorwoord | 7

Stamboom | 14

De voorouders | 17

Een jongen van de rivier | 61

Arts en agoedist | 85

Aan de vooravond | 117

De meidagen | 169

Het begin van de Jodenvervolging | 187

Oproepen en razzia's | 233

De ondergang van het Rotterdamse Jodendom | 271

De onderduik | 311

De overlevenden | 363

Herstellers en vernieuwers | 387

De wederopbouw (1945-1954) | 419

Een afgelopen chassene | 475

Noten | 547

Woordenlijst | 564

Bronnen | 568

Literatuur | 571

Personenregister | 582

Voorwoord

Het verhaal achterna! In een notendop was dat de reden waarom ik na veertien jaar op Bonaire in 2019 terugkeerde naar Rotterdam. Op de Antillen heb ik altijd met veel plezier gewoond en gewerkt als freelance correspondent voor Nederlandse media als Elsevier. Ook schreef ik twee boeken. Het eerste was een journalistiek boek met verhalen en reportages over hoe Bonaire in 2010 een bijzondere gemeente van Nederland werd. In mei 2018 verscheen de biografie *Abraham*, over een Antilliaanse politieke dynastie waarin ik het verhaal van verschillende generaties vertelde tegen de achtergrond van de grote geschiedenis. Goede en slechte tijden, alles kwam aan bod. Ik was verkocht. Dit was het soort verhalen dat ik voortaan wilde schrijven.

Maar over wie? Het was een onderwerp dat in het najaar van 2018 vaak aan bod kwam in gesprekken met echtgenoot Han. Het hoefde geen bekend persoon te zijn, maar wel iemand met een bijzonder verhaal. Namen op de Antillen en in Nederland passeerden de revue, uiteindelijk kwamen we uit op Rotterdam. 'Ken jij als geboren en getogen Rotterdammer niet iemand die het grote bombardement heeft meegemaakt en wiens levensverhaal ik kan verweven met de geschiedenis van Rotterdam in de jaren voor de oorlog?' Het antwoord bleek achteraf het begin van de weg terug: 'Mijn oude huisarts, dokter Hausdorff op de West-Kruiskade.'

Een Joodse dokter die op zondag spreekuur had. Dat was uitzonderlijk. Het betekende dat moeder Bep voor niet-urgente kwaaltjes op zondag vanuit de Jan Sonjéstraat in Middelland met haar kinderen naar dokter Hausdorff fietste – dan hoefden de jongens niet van school te verzuimen. Tot in zijn studententijd was Han patiënt bij Hausdorff, hij herinnerde zich de vele patiënten die zich meldden voor het spreekuur en de imponerende boekenkast in de spreekkamer van zijn dokter.

Dagenlang zat ik aan de computer gekluisterd op zoek naar informatie, maakte zelfs al een tijdlijn van een eeuw Hausdorff. De orthodoxe David Hausdorff werd in 1901 geboren als zoon van een graanhandelaar uit Pruisen die in 1883 in Rotterdam was komen wonen. Hausdorff vestigde zich in 1930 als huisarts aan de West-Kruiskade waar hij tot 1978 praktijk zou houden, hij overleed in 1990 in Antwerpen. Naar aanleiding van een artikel over Hausdorff in het *Rotterdams Jaarboekje 1991* nam ik contact op met de auteur Alex van der Woel, een gepensioneerde medewerker van het Stadsarchief Rotterdam. Van der Woel had bij verschillende gelegenheden met Hausdorff samengewerkt en hem geïnterviewd. Hausdorff werd als alom gerespecteerd arts en steunpilaar van het Joodse leven voor en na de oorlog beschouwd als een 'markante Rotterdammer'. Met het interview legde het Stadsarchief zijn stem voor het nageslacht vast. Van der Woel moedigde mij aan een biografie te schrijven.

Ik was er snel uit, over deze man wilde ik een biografie schrijven. Nu de familie nog overtuigen. Via via kreeg ik het mailadres van Judith Hausdorff, de jongste dochter in Antwerpen. Ik vertelde Judith dat ik een boek over haar vader wilde schrijven en hoe ik dat wilde gaan aanpakken, dat er veel research aan te pas kwam en dat ik alles wilde weten. De familie mocht de tekst van tevoren lezen, maar uiteindelijk zou ik bepalen hoe het verhaal er uit kwam te zien. Ik meldde meteen dat ik niet Joods was en verder ook niet religieus,

maar dat ik me uiteraard in het Jodendom zou gaan verdiepen. Op advies van Judith belde ik met haar oudste broer Dov in Israël. Met hem sprak ik anderhalf uur: het aanbod had de familie overrompeld, mijn niet-Joods zijn was een punt van overweging geweest, maar de familie durfde het aan.

Het feit dat ik een biografie zou gaan schrijven over een Rotterdammer in hart en nieren, had consequenties. We verkochten ons huis in Bonaire en keerden vier maanden nadat ik Dov voor de eerste keer sprak in april 2019 terug in Rotterdam. Op zoek naar het verhaal van David Hausdorff. We gingen kennismaken met de familie, eerst met de zussen Judith en Channa in Antwerpen, daarna boekten we het vliegtuig naar Tel Aviv. Een onvergetelijke tijd. We bezochten Dov Hausdorff die met zijn vrouw Nechama in Bnei Brak woont. We waren er twee middagen. Heen met de taxi, terug met de bus. Daarna naar Jeruzalem waar we op bezoek gingen bij familieleden en andere mensen die Hausdorff goed hadden gekend. Net als Dov waren zij Holocaust-overlevenden. Indrukwekkend was ook het bezoek aan Jehoeda van Dijk, die als klein jongetje met zijn ouders samen met het vijfkoppige gezin Hausdorff bijna twee jaar in Vlaardingen ondergedoken had gezeten.

Terwijl ik stap voor stap de persoonlijke geschiedenis van David Hausdorff reconstrueerde, begon ik me te realiseren dat zijn verhaal zich niet alleen tegen het decor van Rotterdam afspeelde. Vanuit het perspectief van Hausdorff kwam langzamerhand ook een eeuw Joodse geschiedenis in Nederland en Europa in beeld. Zo trouwde Hausdorff in april 1935 met de in 1912 in Berlijn geboren Hilde Gradenwitz. Hilde studeerde net als haar oudere zusje Edda medicijnen aan de universiteit van Berlijn, totdat de zusjes na de machtsovername van Hitler in 1933 als Joodse studenten gedwongen werden de universiteit te verlaten. Hilde werd geen dokter, maar doktersvrouw.

Een van de eerste mensen die ik sprak over Joods Rotterdam was Liesbeth Levy, lid van de initiatiefgroep 14 mei die betrokken is bij de jaarlijkse herdenking van het bombardement dat het centrum van Rotterdam verwoestte. Liesbeth zette me aan het denken met haar uitspraak dat Rotterdam bij het bombardement niet alleen haar hart, maar ook haar geheugen had verloren. Hoe geven we Rotterdam haar geheugen terug, hoe zorgen we ervoor dat de verhalen van de mensen die er niet meer zijn deel gaan uitmaken van het collectieve geheugen van de stad? Zelf ga ik ook niet vrijuit. Ik heb twintig jaar op de Mathenesserlaan gewoond, werkte in het centrum. Pas toen ik me ging verdiepen in het leven van David Hausdorff kwam ik erachter dat op de Mathenesserlaan een Joods Weeshuis was geweest, op de Schietbaanlaan een Joods Ziekenhuis en op de Claes de Vrieselaan een Joods bejaardenhuis. Rotterdam bleek eeuwenlang een grote Joodse gemeenschap te hebben gehad, tot 1943 de grootste minderheid in de stad.

Ruim zesduizend Rotterdamse Joden werden tijdens de Holocaust vermoord. Met hun levens werd ook het eeuwenoude Joodse leven in de stad weggevaagd. Dankzij de Stichting Loods 24 en Joods Kindermonument en de honderden persoonlijke verhalen van Joodse Rotterdammers op de website Joods Erfgoed Rotterdam is er tegenwoordig veel meer bekend over de Joodse gemeenschap in de stad. Het fascinerende levensverhaal van David Hausdorff is meer dan een persoonlijke geschiedenis, het is ook een van de verhalen die de ooit zo belangrijke Joodse gemeenschap in Rotterdam in herinnering brengt.

Een boek schrijf je niet alleen. Ik ben in de eerste plaats veel dank verschuldigd aan mijn echtgenoot Han de Bruijne, die een groot deel van de digitale research voor zijn rekening heeft genomen. Steun en toeverlaat. Verder was de inbreng van de meelezers onmisbaar, zowel uit de kring van de familie Hausdorff als daarbuiten.

Zij hebben de moeite genomen om ieder hoofdstuk kritisch door te nemen en te voorzien van correcties en aanvullingen. De volgende personen hebben daarmee een belangrijke bijdrage geleverd aan de totstandkoming van dit boek: vanuit de familie Dov Hausdorff, Channa Roitenbarg-Hausdorff, Judith Pappenheim-Hausdorff, Lily Rabinovitz-Birnbaum en Willy (z'1) en Margreet Birnbaum-Laufer. Verder de meelezers Auke van der Berg, Jehoeda van Dijk, David van Dijk, Yvonne Nuijts, Rob Sniijders, Ruben Vis, Simon Vorst en Bart Wallet. Mijn dank is groot!

Studio Rashkov is een Rotterdamse uitgever, die zich voornamelijk richt op werken met basis in Rotterdam. Uitgever Chris Buitendijk en zijn collega's Petja Buitendijk en Delian Rashkov ben ik buitengewoon erkentelijk dat zij meteen na het lezen van het manuscript besloten dat zij het verhaal van deze Rotterdamse arts wilden uitgeven. Ik heb grote bewondering voor hun professionaliteit en creativiteit, het was een voorrecht om met hen aan de productie van Halte Hausdorff samen te werken.

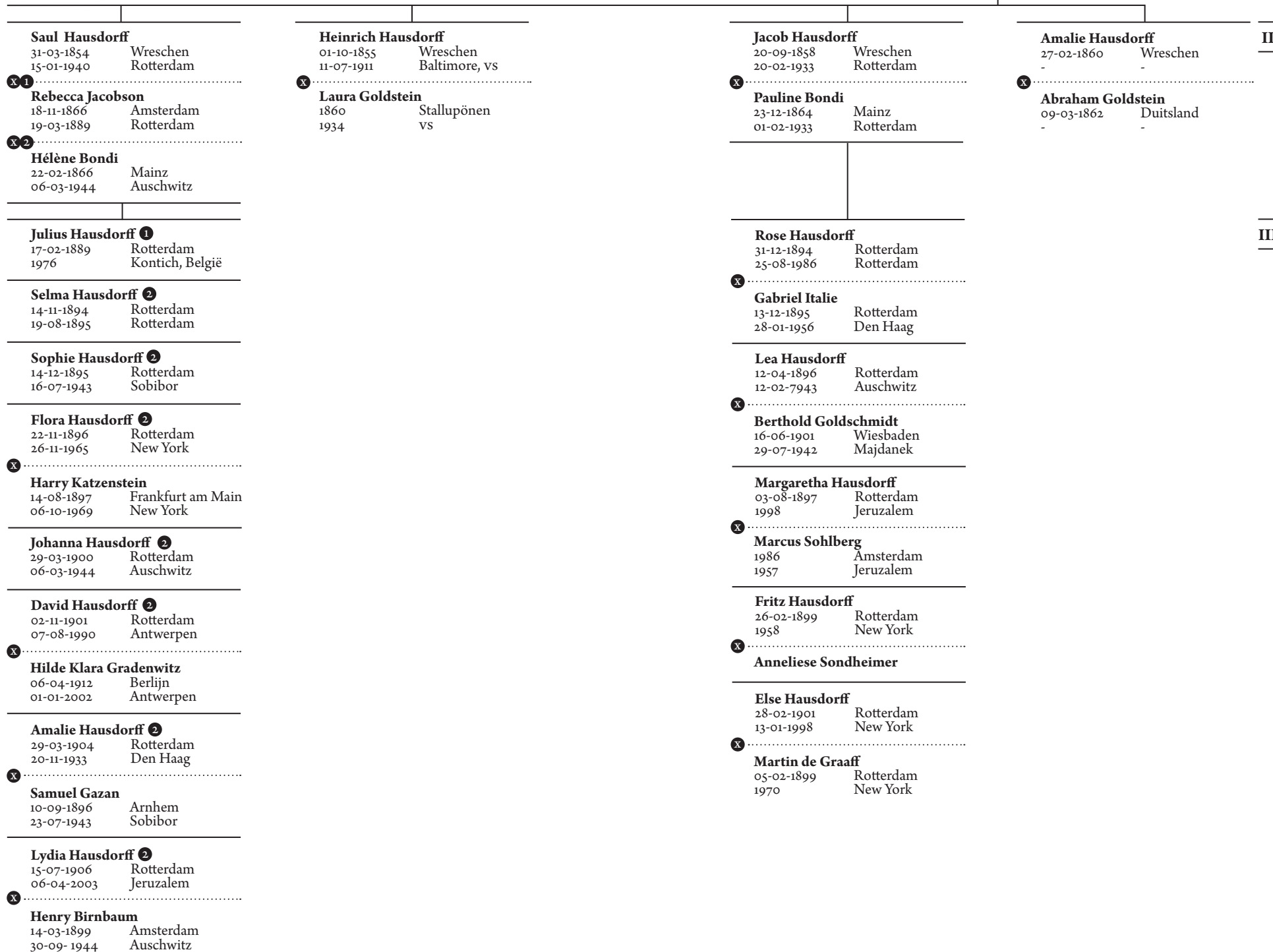
Tenslotte een korte leeswijzer. Het Jodendom is zowel een religie als een volk. De woorden Jood of Jodendom krijgen een hoofdletter als het om het volk of de etnische of culturele groep gaat. Als het om de religieuze aanduiding gaat wordt een kleine letter gebruikt. Aangezien religie en etniciteit zo nauw met elkaar zijn verbonden, is het soms moeilijk onderscheid te maken. Omwille van de eenduidigheid en leesbaarheid is ervoor gekozen om in dit boek altijd de hoofdletter J te gebruiken, uitzondering zijn citaten waarin een kleine letter wordt gebruikt. Verder worden Hebreeuwse of Jiddische woorden de eerste keer cursief geschreven, daarna niet meer. Achter in het boek is een woordenlijst opgenomen. Voor de schrijfwijze is zoveel mogelijk de spelling aangehouden van Sofeer, een online woordenboek Hebreeuws en Jiddisch.

Stamboom

David Hausdorff (sr.)
19-05-1820 Rawitsch
05-09-1899 Rotterdam

Sara Kuttner
1823 Pызdry
17-12-1881 Wreschen

I

II

III

Halte Hausdorff is het fascinerende verhaal van huisarts David Hausdorff; een Joodse Rotterdammer die als onderduiker ternauwernood de Tweede Wereldoorlog overleefde.

Hausdorff werd in 1901 geboren in een welvarend orthodox-Joods gezin. Tijdens zijn wandelingen naar de synagoge aan de Boompjes zag de jonge David het oude Rotterdam razendsnel veranderen. Niet alleen was hij getuige van de groei van de haven, hij zag ook hoe de Zandstraatbuurt werd gesloopt en de Coolsingel als stadsboulevard verrees.

In 1930 vestigde Hausdorff zich als huisarts en betrok een pand aan de West-Kruiskade, waar hij tot ver na de oorlog praktijk zou houden. Gedurende zijn meeslepende leven kwam Hausdorff in contact met tal van aansprekende figuren: van lokale beroemdheden als Branco van Dantzig en Rigardus Rijnhout – de 'Reus van Rotterdam' – tot beruchte nazi's, na de oorlog bekend geworden als de 'Drie van Breda'. Die laatsten kruisten zijn pad toen hij als arts probeerde zoveel mogelijk Joden van deportatie te redden. Dat was allemaal vóór hij in 1943 met zijn gezin onderdook.

Na de oorlog zette Hausdorff zijn praktijk voort en beijverde hij zich voor de wederopbouw van de Joodse gemeenschap. Zijn geloof was de enige constante factor in zijn bewogen leven. Tot aan zijn dood bleef hij 'lernen', lesgeven en schrijven over het Jodendom.

Voor zijn werk voor de stad en de Joodse gemeenschap werd Hausdorff in 1978 benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. De titel van deze biografie verwijst naar de tramhalte aan de West-Kruiskade, die in de volksmond jarenlang gekoppeld werd aan de geliefde huisarts.

studiorashkov.com

9 789083 320434